

Тернопільська обласна рада
Управління освіти і науки Тернопільської обласної державної адміністрації
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
ім. Тараса Шевченка
Гуманітарний факультет
Кафедра української філології та суспільних дисциплін

“ЗАТВЕРДЖУЮ”
Проректор
з навчальної роботи

М. Б. Боднар
30.08.2017р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ІСТОРІЯ УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ

з галузі знань 01 Освіта
за спеціальностями: 012 Дошкільна освіта;
014 Середня освіта (Українська мова і література);
014 Середня освіта (Мова і література (англійська));
014 Середня освіта (Мова і література (німецька));
014 Середня освіта (Музичне мистецтво);
014 Середня освіта (Образотворче мистецтво);
014 Середня освіта (Трудове навчання та технології);
014 Середня освіта (Біологія);
014 Середня освіта (Фізична культура)

за освітньо-професійною програмою **бакалавра**

Робоча програма навчальної дисципліни «Історія української культури» для першого бакалаврського рівня вищої освіти з галузі знань 01 Освіта/Педагогіка за спеціальностями: 012 Дошкільна освіта; 014 Середня освіта (Українська мова і література); 014 Середня освіта (Мова і література (англійська)); 014 Середня освіта (Мова і література (німецька)); 014 Середня освіта (Музичне мистецтво); 014 Середня освіта (Образотворче мистецтво); 014 Середня освіта (Трудове навчання та технології); 014 Середня освіта (Біологія); 014 Середня освіта (Фізична культура). Кременець, 2017. 13 с.

Укладач: Стронський Генріх Йосипович, доктор історичних наук, професор кафедри української філології та суспільних дисциплін

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри

Протокол № 1 від 30 серпня 2017 р.

Завідувач кафедри _____

О. В. Васишин

I. Вступ

Анотація: Історія української культури – це знайомство з найкращими досягненнями матеріальної і духовної культури українського народу, показ його внеску у скарбницю світового культурного надбання людства. Курс також спрямовано на виховання поваги до культурних традицій народів світу.

Ключові слова: матеріальна і духовна культура, усна народна творчість, християнство, архітектура мистецтво, живопис, освіта, фрески, ікона, полемічна література, козацьке бароко, садово-паркова архітектура, Пінзель, романтизм, реалізм, модернізм, соцреалізм, конструктивізм, розстріляне відродження, русифікація, масова культура

II. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітньо-професійна програма	Характеристика навчальної дисципліни	
		денна форма навчання	заочна форма навчання
Кількість кредитів – 2	Галузь знань 01 Освіта/ Педагогіка ----- Освітньо-професійна програма підготовки бакалавра	нормативна	
Модулів – 2		Рік підготовки:	
Змістових модулів – 2		1-й	
Індивідуальне науково-дослідне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин – 90 год.		I	
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних – 2 самостійної роботи студента – 1,5		Лекції	
		18	4
		Семінарські	
		16	4
		Лабораторні	
	-		
Самостійна робота			
56	82		
Індивідуальні завдання:			
Вид контролю: залік			

Примітка.

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної роботи становить(%):

для денної форми навчання – 38/62;

для заочної форми навчання – 8/92.

II. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є формування стійкої системи, яка включає: основні поняття теорії культури та мистецьких явищ, базові знання про культурні віхи в історії української культури, їх ознаки та характеристики, а також дозволяє зрозуміти процес формування та розвитку української культури як європейської культури світового значення.

Основними завданнями, яку ставить навчальна дисципліна є:

- ознайомити студентів з теоретичними аспектами історії української культури;
- визначити особливості історичного розвитку української культури протягом століть;
- висвітлити основні причинно-наслідкові зв'язки формування тих чи інших культурних епох та явищ;
- проаналізувати та висвітлити розвиток сучасної української культури через ретроспективну історичну призму.

IV. Професійні компетентності, на формування яких спрямована навчальна дисципліна

Інтегральна:

1) здатність розв'язувати в професійній діяльності або в процесі навчання складні спеціалізовані задачі та практичні проблеми, що передбачає застосування теорій та методів науки і характеризується комплексністю та невизначеністю умов.

Загальні.

Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями та застосовувати їх у практичних ситуаціях.

Здатність володіти державною мовою як усно, так і письмово

Навички використання інформаційних і комунікаційних технологій

Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

Спеціальні компетентності.

Здатність усвідомлювати високе соціальне значення педагогічної професії та дотримуватися принципів професійної етики вихователя дітей раннього та дошкільного віку.

Здатність проектувати і провадити освітній процес із врахуванням сучасного сталого розвитку суспільства та рівня розвитку особистості дитини раннього і дошкільного віку.

Здатність до розвитку в дітей раннього та дошкільного віку мовлення як засобу спілкування та взаємодії з однолітками та дорослими, навчання дітей української мови.

Здатність до саморозвитку на основі рефлексії результатів власної професійно-педагогічної діяльності, включаючи спроможність обмірковувати власні та інші системи цінностей, розвиток і практику.

Здатність здійснювати усну комунікацію в різноманітних освітніх контекстах.

Вміння будувати взаємини з дітьми на основі принципів гуманізму, демократизму, педагогічного оптимізму; налагоджувати спільну роботу дошкільного навчального закладу та школи, батьків, громадськості.

Програмні результати навчання

Продемонструвати базові уявлення з дисциплін гуманітарної, соціально-економічної, математичної та природничо-наукової підготовки майбутнього фахівця.

Застосовувати отримані знання при вирішенні педагогічних, навчально-виховних і науково-методичних завдань з урахуванням вікових й індивідуально-типологічних,

соціально-психологічних особливостей дитячих колективів і конкретних педагогічних ситуацій.

Ефективно використовувати новітні освітні технології, програмне забезпечення й сучасні технічні засоби навчання, створювати блоги, флеш-анімації, презентації, буклети.

Демонструвати навички публічної етичної поведінки.

Студенти повинні знати:

-зміст основних понять «культура», «культурологія», «цивілізація», «міф», «світогляд», «мистецтво», «живопис», «стиль», «бароко», «антропоцентризм», «гуманізм» тощо;

-специфіку і особливості розвитку української культури;

-історію виникнення і розвитку української культури;

-хронологічні та смислові межі культурних епох української культури.

Студенти повинні вміти:

-виділяти основні характерні ознаки, особливості, закономірності виникнення й розвитку української культури від початку виникнення людини і до сьогодення;

-володіти та оперувати основними культурологічними категоріями;

-систематизувати, здійснювати порівняльний аналіз особливостей культурних епох, з'ясовувати специфіку формування світогляду, релігійних уявлень, типу виробництва, розвитку духовної і матеріальної культури;

-раціонально, логічно мислити, формулювати правильно думку, відповідь, підводити підсумки;

-творчо підходити до написання письмових завдань;

-здійснювати самоконтроль, самооцінку, саморегуляцію.

VI. Програма навчальної дисципліни

Лекційний курс:

Змістовний модуль 1. Основні етапи розвитку української культури: від зародження до сьогодення.

Тема 1. Витоки української культури (2 год.)

Передумови формування української культури; культура пізнього палеоліту: загальна характеристика ранньопервісної общини пізнього палеоліту, поселення, предметне середовище, мистецтво; неолітична революція в Україні: побут неолітичного населення України, духовна культура, культура енеолітичного періоду; матеріальна культура землеробів та скотарів: духовна культура та мистецтво, зооморфізм та антропоморфізм первісного мистецтва.

Тема 2. Особливості культури періоду Київської Русі і Галицько-Волинського князівства (2 год.)

Загальна характеристика періоду; розвиток освіти, писемності та літописання на Русі; книжковий обмін та книгозбірні; архітектура та будівництво Київської Русі; декоративне та образотворче мистецтво Київської Русі; монументальне та прикладне мистецтво; іконопис, книжкова мініатюра; побут Київської Русі; наука та філософські уявлення.

Центри становлення культури в Галицько-Волинському князівстві: міста, княжі двори, метрополії; особливості літописання та освітньої діяльності в Галицько-Волинському князівстві; основний репертуар рукописної книги; особливості

будівництва в князівстві: храмове, замкове та містобудівництво ГВК; література пізнього середньовіччя: Галицько-Волинський літопис; пісенний та музичний фольклор; церковний спів, побутова пісня та музичні інструменти; образотворче та декоративне мистецтво ГВК; розвиток науки.

Тема 3. Розвиток культурного життя наприкінці 14 – 16 ст.Європейські впливи (2 год.)

Загальна характеристика періоду; роль шляхти та магнатів у розвитку культури; Розвиток освіти на українських землях: православні та католицькі школи; початки книгодрукування: друкарня Ш.Фіоля. Ф. Скорина; друкований трактат Ю. Дрогобича; рукописна книга: літописання; будівництво та архітектура: забудова міст, православні храми та особливості архітектури пізньої готики; філософська та науково-природнича думка в 15 столітті: київський гурток книжників; філософські аспекти перекладної літератури; особливості книжкової мініатюри, скульптури та іконопису; становлення театру: ігри та обряди, скоморохи, літургійне дійство.

Тема 4. Розвиток української культури у 17 – 18 ст (2 год.)

Структура Києво-Могилянської академії; виховні принципи та навчальний процес в академії; міжнародні зв'язки академії з Московською державою, Валахією, Молдовою, Сербією та іншими державами; особливості козацького літописання; особливості архітектури козацької доби: українське бароко; театральне та образотворче мистецтво в Україні; освіта та література; архітектура та образотворче мистецтво; музичне життя в Україні. роль І. Мазепи та П. Могили у становленні культури. Філософ Г.Сковорода. Іоан-Георг Пінзель.

Тема 5. Українське національно-культурне відродження у 19 ст. (2 год.)

Становище української культури та науки в 19 ст.: організація науково-мистецьких товариств; культурно-освітні заклади та їх роль у розвитку культури: реформа освіти: недільні школи, клубні заклади та бібліотеки в Україні, «Просвіти» та їх роль у культурному процесі; розвиток музичного та образотворчого мистецтва; література; архітектура тощо.

Тема 6. Українська культура в умовах радянської влади 1921-1939 (2 год.)

Особливості культурно-мистецького процесу в Україні; радянська українізація та культурна революція; освіта та наука; художня культура Розстріляного Відродження: особливості літературного життя; мистецтво: живопис, скульптура, архітектура, музика, театр та кіно.

Тема 7. Особливості культурного життя на західноукраїнських землях у міжвоєнний період (2 год.)

Розвиток українського шкільництва і боротьба за нього; церква і українська культура; літературний процес – Б-І.Антонич; Львів, Чернівці як головні осередки культури; С.Крушельницька; НТШ і його досягнення.

Тема 8. Українська культура у післявоєнні роки (2 год.)

Стан української культури в період «хрущовської відлиги»; особливості розвитку освіти: вища школа; література, театр та кіно, музика; розвиток архітектури та мистецтва.

Тема 9. Здобутки і проблеми української культури у часи незалежності 2 год.)

Становище української культури у незалежній державі; архітектура та образотворче мистецтво; розвиток музичного та театрального мистецтва; становище українського кінематографу, телебачення, радіо тощо. Проблеми мовно-культурні у різних регіонах. Культурні досягнення української діаспори

II. Структура навчальної дисципліни

Назви змістових модулів і тем	Кількість годин											
	Денна форма						Заочна форма					
	усього	У тому числі					усього	у тому числі				
л		п	лаб	інд	с.р.	л		п	лаб	інд	с.р.	
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Змістовий модуль 1. Основні етапи розвитку української культури: від зародження до сьогодення												
Тема 1. Витоки української культури	9	2	2			5						
Тема 2. Особливості культури періоду Київської Русі і Галицько-Волинського князівства	9	2	2			5						
Тема 3. Розвиток культурного життя наприкінці 14 – 17 ст. Європейські впливи	9	2	2			5						
Тема 4. Розвиток української культури у 17 – 18 ст	9	2	2			5						
Тема 5. Українське національно-культурне відродження у 19 ст	9	2	2			5						
Тема 6. Українська культура в умовах радянської влади 1921-1939	7	2	2			3						
Тема 7. Особливості культурного життя на західноукраїнських землях у міжвоєнний період	7	2	2			3						
Тема 8. Українська культура у післявоєнні роки	6	2	2			2						
Тема 9. Здобутки і проблеми української культури у часи незалежності	5	2	2			1						
Залік	2											
Усього годин	72	18	18			34						

VIII. Тема семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1.	Сільська, міська і церковна культура Київської Русі	2
2.	Європейські впливи на розвиток культури у 15-16 ст.	2
3.	Освіта, література і мистецтво у 17-18 ст.	2
4.	Культура у формуванні модерної української нації у 19 ст.	2
5.	Українська культура на зламі 19 – 20 століть	2
6.	Українізація по радянськи і «розстріляне відродження»	2
7.	«Відлига» в українській культурі 50 - 60-х років	2
8.	Політика в сфері культури в незалежній Україні.	2
9.	Кременець у культурній історії України	2
	Всього	18

IX. Методи навчання

1. Лекції.
2. Робота з енциклопедіями, довідковою літературою.
3. Проблемне навчання.
4. Робота з інформаційними ресурсами у мережі Інтернет.
5. Розвиваючі рольові ігри.

X. Форми контролю

1. Усне опитування.
2. Перевірка самостійної роботи.
2. Колоквіум.
3. Бесіда-опитування.
4. Підсумковий контроль (підсумковий модуль).

XI. ПЕРЕЛІК ОСНОВНИХ ПИТАНЬ ДО ЗАЛІКУ:

- Поняття «культура», основні концептуальні підходи до його тлумачення.
- Співвідношення понять «культура» і «цивілізація»: спільне та відмінне.
- Функції культури.
- Типологія та періодизація культури.
- Культура первісного суспільства: загальна характеристика.
- Сутність, причини та наслідки «неолітичної революції».
- Особливості первісного мистецтва.
- Культура пізнього палеоліту.
- Загальна характеристика первісної общини пізнього палеоліту.
- Поселення, предметне середовище, мистецтво.
- Неолітична революція в Україні.
- Побут неолітичного населення України.
- Духовна культура.
- Культура енеолітичного періоду.
- Матеріальна культура землеробів та скотарів.
- Духовна культура та мистецтво. Зооморфізм та антропоморфізм первісного мистецтва.
- Вивчення античних пам'яток півдня України
- Антична колонізація Північного Причорномор'я
- Античні держави Північного Причорномор'я.
- Мова, писемність та освіта Північного Причорномор'я.
- Архітектура, побут, грошова та військова справа.
- Ніконій, Тіра, Борисфеніда, Ольвія, Херсонес Таврійський
- Декоративно-ужиткове мистецтво населення античних міст-держав: фольклор, музика, театр.
- Релігія та культури Північного Причорномор'я.
- Витоки давньослов'янської культури.
- Побут, поселення та городища давніх слов'ян.
- Мова та початки писемності.
- Прикладне мистецтво та духовна культура давніх слов'ян.
- Загальна характеристика періоду.
- Розвиток освіти, писемності та літописання на Русі.
- Книжковий обмін та книгозбірні.
- Архітектура та будівництво Київської Русі.
- Декоративне та образотворче мистецтво Київської Русі.
- Монументальне та прикладне мистецтво Київської Русі.
- Іконопис, книжкова мініатюра Київської Русі.
- Побут Київської Русі.
- Наука та філософські уявлення Київської Русі.
- Центри становлення культури в Галицько-Волинському князівстві: міста, княжі двори, метрополії.
- Особливості літописання та освітньої діяльності в Галицько-Волинському князівстві.
- Основний репертуар рукописної книги в Галицько-Волинському князівстві.
- Особливості будівництва в Галицько-Волинському князівстві.
- Храмове, замкове та містобудівництво Галицько-Волинського князівства.
- Література пізнього середньовіччя. Галицько-Волинський літопис.
- Пісенний та музичний фольклор.

- Церковний спів, побутова пісня та музичні інструменти.
- Образотворче та декоративне мистецтво Галицько-Волинського князівства.
- Наука в Галицько-Волинському князівстві.
- Освіта. Православні та католицькі школи.
- Початки книгодрукування.
- Друкарня Ш.Фіоля. Ф. Скорина
- Друкований трактат Ю. Дрогобича
- Рукописна книга: літописання.
- Будівництво та архітектура: забудова міст, православні храми та особливості архітектури пізньої готики.
- Філософська та науково-природнича думка в 15 столітті.
- Київський гурток книжників.
- Філософські аспекти перекладної літератури.
- Особливості книжкової мініатюри, скульптури та іконопису.
- Становлення театру: ігри та обряди, скоморохи, літургійне дійство.
- Вплив реформаційних рухів на культурне життя в Україні.
- Кальвінізм в Україні.
- Реформи П.Могили.
- Основні осередки культури: літературно-перекладацький гурток в Миляновичах та Острозька слов'яно-греко-латинська академія.
- Заснування та освітньокультурна діяльність братств: Львівське, Київське та Луцьке братства.
- Протестантські школи та єзуїтські колегіуми.
- Особливості архітектури та містобудування 16-17 ст.
- Житлове будівництво. Муровані та дерев'яні церкви.
- Образотворче та декоративне мистецтво.
- Монументальне мистецтво. Іконопис.
- Книжна мініатюра та гравюра.
- Література: Іван Вишенський та полемічна література.
- Театр: шкільний. Шкільні декламації, містерія, вертеп.
- Розвиток філософської та історичної думки.
- Львівська друкарня І. Федоровича.
- Видавнича діяльність князя В.-К. Острозького.
- Друкарня Києво-Печерської лаври.
- Особливості латинсько-польського видання.
- Друкарство другої чверті XVII століття.
- Структура Києво-Могилянської академії.
- Виховні принципи та навчальний процес в академії.
- Міжнародні зв'язки академії з Московською державою, Валахією, Молдовою, Сербією та іншими державами.
- Роль І. Мазепи та П. Могили у становленні культури.
- Козацтво як історичне явище.
- Особливості козацького літописання.
- Особливості архітектури козацької доби: Українське бароко.
- Театральне та образотворче мистецтво в Україні другої половини 17 ст.
- Особливості культурно-мистецького процесу в Україні у 18 ст.
- Освіта та література у 18 столітті.
- Архітектура та образотворче мистецтво другої половини 18 століття.
- Музичне життя в Україні.
- Роль Т.Шевченка у розбудові української культури.

- Малярська творчість Т. Шевченка.
- Становище української культури та науки в 19 століття.
- Організація науково-мистецьких товариств.
- Культурно-освітні заклади та їх роль у розвитку культури.
- Реформа освіти: недільні школи, клубні заклади та бібліотеки в Україні.
- «Просвіти» та їх роль у культурному процесі.
- Розвиток музичного та образотворчого мистецтва.
- М. Драгоманов та І. Франко як видатні діячі української культури в другій половині 19 століття.
- Розвиток та особливості театрального та музичного мистецтва.
- Архітектура та будівництво.
- Особливості містобудування.
- Образотворче мистецтво: С. Васильківський, І. Труш, О. Новаківський, М. Башкірцева, І. Репін, Л. Жемчужников та ін.
- Скульптура.
- Розвиток музейної справи.
- Радянська українізація та культурна революція.
- Освіта та наука в радянській Україні.
- Художня культура Розстріляного Відродження.
- Особливості літературного життя.
- Мистецтво: живопис, скульптура, архітектура, музика, театр та кіно.
- Становище української науки в евакуації.
- Архітектура та образотворче мистецтво
- Розвиток музичного та театрального мистецтва.
- Становлення засобів масової інформації.
- Радіо. Телебачення та преса.
- Архітектура та образотворче мистецтво
- Стан української культури в період «хрущовської відлиги».

ХІІ. Шкала оцінювання
Шкала оцінювання знань та вмінь студентів
під час підсумкового контролю

За шкалою ECTS	За національною шкалою	За 100-бальною шкалою	Екзаменаційна оцінка	
			Результати поточного та проміжного контролю	Результати здачі екзамену
A	Відмінно	90 – 100	27 – 30	63 – 70
B	Добре	82 – 89	24 – 26	58 – 62
C	Добре	75 – 81	22 – 23	53 – 57
D	Задовільно	67 – 74	20 – 21	47 – 52
E	Задовільно	60 – 66	18 – 19	42 – 46
FX	Незадовільно	35 – 59	10 – 17	25 – 41
F	Незадовільно	1 – 34	1 – 9	1 – 24

Оцінка «відмінно» ставиться студенту за таких умов:

- виконання повного обсягу програми курсу та індивідуальних завдань;
- високого рівня теоретичної та практичної підготовки, прояву впевненості, творчості, ініціативності, організованості;
- чітких і логічних відповідей на практичних заняттях і під час модульних контрольних робіт.

Оцінка «добре» ставиться студенту за таких умов:

- виконання повного обсягу програми курсу та індивідуальних завдань;
- чітких і логічних відповідей на практичних заняттях і під час модульних контрольних робіт;
- у разі недостатнього рівня аналізу, творчості, ініціативності.

Оцінка «задовільно» ставиться студенту за таких умов:

- нечітких відповідей на практичних заняттях і під час модульних контрольних робіт;

– у разі недостатнього рівня аналізу, творчості, ініціативності

– виконання програми курсу та індивідуальних завдань;

Оцінка «незадовільно» ставиться студенту за таких умов:

- невиконання обсягу програми курсу та індивідуальних завдань;
- невчасного виконання завдань передбачених курсом без поважних причин.

ХІІІ. Рекомендована література:

1. Білецький П. Українське мистецтво друг. пол. XVII – XVIII ст. – К., 1988.
2. Булашев Г. Український народ у своїх легендах, релігійних поглядах та віруваннях. – К., 1992.
3. Горський В. Нариси з філософської думки Київської Русі. – К., 1994.
4. Грушевський М. Історія української літератури. – К., 1993.
5. Грушевський М. Культурно-національний рух на Україні в XVI – XVII ст. – К., 1916.
6. Енциклопедія українознавства у 10 т. – Париж, Торонто, Нью-Йорк, 1954 та ін.
7. Єфремов С. Історія українського письменства. – К., 1995.
8. Жолтовський П. Монументальний живопис на Україні XVII-XVIII ст. – К., 1988.
9. Жолтовський П.М. Український живопис XVII – XVIII ст. – К., 1973.
10. Жолтовський П.М. Художнє життя на Україні в XVI-XVII ст. – К., 1983.
11. Забужко О. Філософія української ідеї та європейський контекст. – К., 1993.
12. Історія українського мистецтва: У 6 т. – К., 1966-1970.
13. Історія українського образотворчого мистецтва. – К., 1975.
14. Історія української літератури: У 2 т. – К., 1987-1988.
15. Історія світової культури / під ред. Т. Левчук. – К., 1994, 1997, 1999.
16. Історія української культури / за ред. І. Крип'якевича. – Нью-Йорк, 1990.
17. Історія української культури в 5-ти томах. – К., 2010.
18. Історія української літератури XX ст.: У 2 кн. /За ред. В.Г. Дончика. – К., 1993-1994.
19. Лозко Г. Українське народознавство. – К., 1994.
20. Мистецтво України в 5 томах. – К.: «Українська енциклопедія ім. М. Бажана», 1991 та ін.

21. «Руська трійця» в історії суспільно-політичного руху і культури України. – К., 1987.
22. Семчишин М. Тисяча років української культури. – К., 1993.
23. Тарасенко Н. Природа, технологія, культура. – К., 1985.
24. Теорія та історія світової та вітчизняної культури. Курс лекцій / під ред. С. Головка. – К., 1992.
25. Українська культура / за ред. Д. Антоновича. – К., 1993.
26. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / за ред. Зазюн І., Семашко О. – К., 2000.
27. Українська та зарубіжна культура: Навчальний посібник / за ред. М. Заковича. – К., 2006.
28. Українське бароко та європейський контекст. Архітектура, образотворче мистецтво, театр і музика. – К., 1991.
29. Філософія Відродження на Україні. – К., 1990.
30. Хижняк З. Києво-Могилянська академія. – К., 1988.
31. Чижевський Д. Нариси з історії філософії на Україні. – К., 1992.
32. Шевнюк О. Українська та зарубіжна культура. – К., 2002.
33. Кордон М.В. Історія української культури: навчальний посібник / М. В. Кордон. – Львів: Магнолія 2006, 2011. – 336 с.
34. Культурологія. Українська і зарубіжна культура: навчальний посібник / За ред. М. М. Заковича. - К.: Знання, 2009. - 589 с.
35. Попович М.В. Нарис історії культури України / М. В. Попович. –К.: АртЕк, 1999. - 728 с.
36. Шейко В.М. Історія української культури: навчальний посібник / В.М. Шейко, В. Я. Білоцерківський. – К.: Знання, 2010. – 271 с.